

Die Abtwahl im Stift Wilten von der Gründung bis zur Beendigung des Exemptionsstreites

V *)

ANHANG

URKUNDEN

1.

Lateran 1138 April 30.

Papst Innozenz (II.) bestätigt die Niederlassung des Prämonstratenserordens im Stift Wilten, die Besitzungen des Ordens daselbst, die Regel des heiligen Augustinus sowie die Ordensstatuten und verleiht den Prämonstratensern im Stift Wilten das Recht auf freie Abtwahl, Abgabefreiheit und das Begräbnisrecht.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 1 B, 41,5:55,4, anhängende, runde Bleibulle (d.3,4), Abb.d.Bulle : W. Ewald, *Siegelkunde* (1914), Tafel 36, Nr. 1 u. 2; Rota : Devise : ADIUV A NOS DEUS SALUTARIS NOSTER, Inscriptio : S(AN)C(TU)S PETRUS / S(AN)C(TU)S PAULUS / INNO / CENTIUS P(A)P(A) / II; Bene Valet vorhanden (A). — Unbegl. Abschrift im A. Wilten aus d. zweiten Hälfte d.12.Jhs., Nr. 1 B¹ (B). Drucke : L. C. HUGO, *Ord. Praem. Annales*, 2 (1736), col. 676 f., F. A. SINNACHER, *Beyträge z. Gesch. d. bischöfl. Kirchen Säben und Brixen*, 3 (1823), 257 ff. (nach einer Abschrift im KA, Brixen), J. P. MIGNÉ, *Patrologia Latina*, 174 (1855), 359 f., Nr. 313. Deutsch : SINNACHER, *Beyträge z. Gesch. d. bischöfl. Kirchen Säben und Brixen*, 3 (1823), 72 ff.

Auszüge : G. TINKHAUSER-L. RAPP, *Beschreibung d. Diözese Brixen*, 2 (1879), 75, A. BRACKMANN, *Germ. Pontif.* I, 1. Teil : *Provincia Salisburgensis* (1910), 150 f.

Regesten : P. JAFFÉ - S. LOEWENFELD, *Regesta Pont. Roman.*, 1 (1885), Nr. 7893, K. SCHADELBAUER, *Verzeichnis d. Urkunden aus d. Stiftsarchiv Wilten 1138-1299* (1953). Nr. 1.

Ungedruckte Regesten : A. Wilten u. LRAI (Steinegger).

*) S. I, *Analecta Praemonstratensia*, XLVI, 1970, 52-60; II, 238-263; III, XLVII, 1971, 54-66; IV, 191-231.

Innocentius episcopus servus servorum dei dilecto filio Marcoardo preposito Willttensi eiusque successoribus canonice substituendis in perpetuum. Venerabilium locorum cura nos ammonet de eorum quiete atque utilitate sollicite cogitare. Quam ob rem, dilecte in domino fili Marcoarde preposite, tuis rationabilibus petitionibus clementer annuimus et Willttensem ecclesiam, cui auctore deo preesse dinosceris, presentis scripti pagina communimus; in primis siquidem statuentes, ut ordo canonicus, qui secundum beati Augustini regulam et normam Praemonstratensium fratrum ibidem noscitur institutus, perpetuis ibi temporibus inviolabiliter conservetur. Sancimus etiam, ut quascumque possessiones, quęcumque bona eadem ecclesia in presentiarum canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, liberalitate regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis iustis modis deo propitio poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant; adicientes insuper, ut quęcumque bona tam in ecclesiis quam in decimis vel aliis possessionibus, frater noster Reimbertus Brixinorensis episcopus ad usus canonicorum prefatę ecclesię contulit aut etiam a successoribus eius fuerint in posterum pro sua devotione collata, nullus eis succedentium episcoporum aliquid exinde minuere vel auferre presumat. Ut autem prepositus et fratres eiusdem loci omnipotentis dei servitio vacare liberius valeant, ab omni exactione rerum temporalium vos liberos et quietos de cetero esse decernimus. Obeunte vero te nunc eidem loci preposito vel tuorum quolibet successorum nullus inibi qualibet surreptionis ^{a)} astutia seu violentia preponatur, nisi quem fratres eiusdem loci communi assensu aut fratrum pars consilii sanioris secundum dei timorem et beati Augustini regulam previderint eligendum. Crisma namque, oleum sanctum, consecrationes altarium seu ecclesiarum, ordinationes clericorum, qui ad sacros gradus fuerint promovendi, a dyocesano suscipiatis episcopo, siquidem catholicus fuerit et gratiam atque communionem apostolicę sedis habuerit eaque vobis sine pravitate et exactione exhibere voluerit; alioquin catholicum, quemcumque malueritis, adeatis antistitem, qui nimirum nostra fultus auctoritate quod postulatur indulgeat. Nulli ergo episcopo, nulli omnino hominum fas sit predictam ecclesiam perturbare aut eius possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere aut aliquibus vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur vestris ac pauperum usibus profutura. Sepulturam quoque ipsius loci omnino liberam esse

a) A : Rasur beim ersten r in surreptionis — ursprünglich subreptionis, B : subreptionis.

decernimus, ut eorum, qui illic sepeliri deliberaverint, devotioni et extreme voluntati, nisi forte excommunicati sint, nullus obsistat. Si quis igitur huic nostre constitutioni temere contraire temptaverit, secundo tertiove commonitus, si non presumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat reumque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat atque a sacratissimo corpore ac sanguine dei et domini redemptoris ^{b)} nostri Iesu Christi alienus fiat atque in extremo examine districte ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco sua iura servantibus sit pax domini nostri Iesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum iudicem premia æternæ pacis inveniunt. Amen. Amen. Amen.

(R.) Ego Innocentius catholice ecclesie episcopus ss. (BV.)

+ Ego Conradus Sabinensis episcopus ss.

+ Ego Gerardus presbyter cardinalis tituli sancte Crucis in Hierusolima ss.

+ Ego Anselmus presbyter cardinalis tituli sancti Laurentii in Lucina ss.

+ Ego Littifredus presbyter cardinalis tituli Vestine ss.

+ Ego Lucas presbyter cardinalis tituli sanctorum Joha(nn)is et Pauli ss.

+ Ego Martin(us) presbyter cardinalis tituli sancti Stefani ss.

+ Ego Oddo diaconus cardinalis sancti Georgii ad Velum Aureum ss.

+ Ego Guido diaconus cardinalis sanctorum Cosme et Damniani ss.

+ Ego Guido diaconus cardinalis sancti Adriani ss.

+ Ego Boetius diaconus cardinalis sanctorum Viti et Modesti ss.

+ Ego Uass(elus) diaconus cardinalis sancte Marie in Porticu ss.

+ Ego Hobaldus diaconus cardinalis sanctę Marię in Via Lata ss.

+ Ego G(re)g(orius) diaconus cardinalis sancti Angeli ss.

Datum Laterani per manum Aimerici ¹⁾ sanctę Romanę ecclesię diaconus cardinalis et cancellari II. kalendas Maii, indictione prima, incarnationis dominice anno M^o C^o XXX° VIII°, pontificatus vero domini Innocentii pape II. anno IX ^{c)}.

^{b)} A. vor redemptoris steht auf Rasur nostri.

^{c)} B endet mit : Ego Innocentius catholice ecclesie episcopus ss.

¹⁾ Bei « Aimericus » wurde das « A » vom Cancellarius eigenhändig geschrieben, vgl. : Brackmann, *Papsturkunden* (1914), 15.

2.

Lindau 1340 September 22.

Die Prälaten Berthold (II.), Propst von Steingaden, und Heinrich (IV. Walk), Propst von Obermarchtal, die Visitatoren der Zirkarie Schwaben und Bayern, und die Prälaten Konrad (I. von Au), Abt von Rot, Johannes (I.), Abt von Weissenau, und Ortolf (II. Schorp), Propst von Schussenried, wenden sich an das Generalkapitel und den Abt Joannes Le Petit von Prémontré wegen des Widerstandes des Bischofs von Brixen gegen die vor zwei Jahren erfolgte Absetzung des Abtes Johannes (I.) von Wilten.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 13 Cl, 29 : 10,7, fünf anhängende, zum Teil schwer beschädigte Siegel, auf Naturwachs eingedrückt, nur die jeweils äußersten Siegel noch identifizierbar, erstes Siegel v. rechts : oval, 3,6:5,3, Legende : S(IGILLUM) PREPOSITI STAINGADIENSIS+, Siegelbild : Johannes der Täufer von vorne, in der linken Hand ein Osterlamm tragend, letztes Siegel v. rechts : oval, 3,3:5, Legende : S(IGILLUM) ABBATIS MINORIS AUGE(NSIS)+, Siegelbild : Bischof von vorne, mit Mitra, Stab (r.) u. Buch (l.).

Ungedruckte Regesten : A. Wilten u. LRAI (Steinegger).

Reverendo in Christo patri ac domino dei gracia domino ... ^{a)} abbati Premonstratensi totique sancto capitulo generali Perchtoldus et Heinrichus Steingadinensis et Martellensis ecclesiarum prelati, visitatores annui per circariam Sweuie et Babarie a domino Premonstratensi bone memorie nuper premortuo et vestro sancto collegio constituti, necnon Ch(ûn)radus, Joh(anne)s, Ortolfus, Rotensis, Augensis, Sorensis ecclesiarum prelati cum devotis oracionibus subieccionem omnimodam et obedienciam filialem. Sancte congregationis nostre pedibus humectenus pervoluti querulose ac lamentabiliter significamus, quod frater Joh(anne)s quondam Wiltinensis ecclesie abbas ob multiplices, graves et dampnosas rerum immobilium contra ordinis statuta vendiciones a devote et prefate memorie domino Joh(ann)e et capitulo generali depositus et per nos ^{b)} visitatores annuos ex mandato dicti domini Premon(stratensis) et capituli generalis et postmodum per executores speciales venerabilem patrem dominum Chûnradum provisorem abbatem dicte ecclesie Wiltinensis a dicto domino Joh(ann)e abbate Premonstratensi ad installandum deputatos recepto mandato, ut regimini cederet eidem provisorio locum dando, obedienciam cum aliis factururus,

^{a)} Reverenzpunkte.

^{b)} nos von gleicher Hand darübergeschrieben.

idem frater Joh(anne)s, mandato domini Premon(stratensis), capituli generalis, visitorum annuorum, exsecutorum specialium spreto et contempto iurisdictioni seculari et extraordinarie episcopi videlicet Brixinensis et aliorum quorundam nobilium se, bona et res ac iura ecclesie submisit iam biennio dura cervice inobediens, contumax et rebellis perseverans in ordinis et iurisdictionis ordinarie subversionem et ineffabile detrimentum bona mobilia dicto episcopo et aliis personis secularibus, ad sui defensionem et rebellionem prodige largiendo et ad prosecutionem iusticie repellendo, bona eciam immobilia adhuc continue vendendo patre abbate et toto ordine tamquam desperatus contempto innixus bacculo harundineo videlicet brachio seculari. Quapropter omnium vestrum et singulorum in domino rogamus paternitatem, quatenus oculo interioris hominis huiusmodi pertinaciam ac dicti episcopi violenciam considerantes, ne facti perversitas presumptoribus transeat in exemplum. Cogitetis ordinis et honoris, quid sit ad huiusmodi faciendum, ne subversionem ecclesie Wiltinensis totaliter paciatur, revera cognoscentes, quod, nisi dicto episcopo Brixinensi, tam in curia Romana, quam extra de iure et facto virilius occuretur, tam abbati, quam fratribus eiectionis dictam ecclesiam modis omnibus temptat et temptabit sue subdere ditioni. Insuper vestre sanctitatis conventiculo seriusus intimamus, quod quidam conventualium scilicet ecclesie Martellensis et ecclesie Urspergensis deum ac statuta ordinis pre oculis non habentes, causa legitima ipsos nulla penitus perurgente, malicia ac presumptione ipsos propria instigante, post visitacionem ultimam nuperrime modo factam, in qua prelati ipsorum nil opponere nec^{c)} auctus in aliquo potuerunt, dictos prelatos, videlicet Martellensem et Urspergensensem, apud personas seculares de pluribus infamarunt in grave ipsorum prelatorum ac ecclesiarum eorum grave dispendium et iacturam; intendentes et dictos prelatos de hiis non premonitos aut premunitos in generali capitulo auctus, quod tamen probare minime potuerunt, cum hoc solum sint ipsius materia divagandi. Quare ut talium et aliorum prohibeatur discursus, cum ordo solum ex huiusmodi infamiam paciatur, vestrum omnium et singulorum iteratis precibus conpaternitatem in domino exoramus, quatenus vobis et nobis ac toti ordini super talibus discursoribus deliberatis adhibere remedium oportunum, ne per tales discursus et infamias per ordinis statuta inhibitos sinceritas ordinis ut plurimum denigretur.

c) nec von gleicher Hand über durchgestrichenes aut geschrieben.

Datum in civitate Lindaugensi sub sigillis prelatorum prescriptorum anno domini M^o CCC^o XL° in crastino beati Mathey apostoli et evangeliste, indictione VIII.

3.

[1341].

Abt Gottschalk von Windberg, Zirkarievisitorator von Schwaben und Bayern, und Abt Konrad (I. von Au) von Rot, Vaterabt des Klosters Wilten, wenden sich zusammen mit den übrigen Prälaten der Zirkarie nocheinmal an das Generalkapitel und an den Abt von Prémontré bezüglich der Absetzung des Abtes Johannes (I.) und der Einsetzung des Abtes Konrad Speiser.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 13 C², 25,2:11,8, ursprüngl. 11 anhängende Siegel, von denen aber das achte und zehnte v. rechts abgeschnitten wurden, die restlichen nur noch Klumpen, auf dem dritten Siegelklumpen (v.r.) Legende noch lesbar : S(IGILLUM) PREPOSITI STAIN[GADIENSIS+].

Ungedruckte Regesten : A. Wilten u. LRAI (Steinegger).

Reverendo in Christo patri ac domino domino Joh(ann)i venerabili abbati ecclesie Premonstratensis et abbatum eiusdem ordinis capitulo generali frater Gotschaleus miseracione divina abbas ecclesie Windbergensis, visitorator annuus per circariam Sweuie et Bawarie singulariter constitutus, necnon frater Chünradus abbas ecclesie Rotensis, pater abbas ecclesie Wiltinensis, ceterique prelati circarie predictae, quorum sigilla presentibus sunt appensa, cum oracionibus predevotis promissam obedienciam promptam semper in omnibus et paratam. Quia fidelis quisque tanto maiore compassionis dolore afficitur, quanto afflicti miseriam limpidius contuetur, sic nos omnes et singuli desolabile exscidium Wiltinensis ecclesie pietatis oculo contemplantes cordialem gemitum exterioribus lacrimis cogimur demonstrare, utpote que olim omni virtutum decore famosissima rutilabat, cunctorum merencium existens piissima consolatrix, nunc vero retrorsum conversa ornamenta virtutum in arma furoris crudeliter permutavit, adeo ut vigore religionis contempto quasi omnibus legibus se excludens fratrem Joh(annem) iam dudum pro suis demeritis per vestram iustissimam diffiecionem a prelatura depositum suosque fautores triennio iam elapso adhuc in tanta pertinencia foveat et defendat, venerabilem vero fratrem Ch(ü)n-r(adum) dictum Speiser secundum formam ordinis eidem ecclesie rite ac rationabiliter provisum pariter et confirmatum ordinis consolatorem

et singulis annis vestri sanctissimi concilii auxilium personaliter requirentem una cum ceteris fratribus obediencie votum zelantibus exilio violenter exponat. Quapropter discrecionis vestre sanctissimam industriam affusis genibus et sinceris affectibus excitamus, quatenus sententiarumstrarum censuram sollerte prosecutione ad effectum debitum perducatis, contumacibus penam sibi pro suis demeritis comparatam viriliter infligendo vel saltem obedientibus exilii tedium removendo; alioquin si vestre maturitatis presidium fratribus propter bonum obediencie a suo domicilio eiectis celeriter suffragando non affuerit, necessitate urgente in contemptum ordinis nutibus ordinarii subici una cum sepefata ecclesia compellentur sicque ceteris malevolis dabitur occasio vestris sanctionibus rebellandi, si viderint tantam pertinaciam sine offensione in suis sordibus prosperari.

4.

1372 Mai 20.

Ulrich (III. Osterhofer), Propst von Schäftlarn, Zirkarievizitator von Schwaben und Bayern, und Berthold (IV.), Propst von Steingaden, anstelle von Berthold (II.), Propst von Obermarchtal, bestätigen die Wahl von Friedrich (Penser) zum Abt von Wilten.

Orig. Papier im A. Wilten, Nr. 13 D, 21,6:9, zwei anhängende, stark beschädigte Siegel, auf denen nichts mehr erkennbar ist.

Ungedruckte Regesten : A. Wilten u. LRAI (Steinegger).

Anno domini M^o CCC^{mo} [LXXII° a), feria quinta Penthecostes. Nos Ulricus humilis divina permissione humilis prepositus ecclesie Scheftlarenensis, visitator annuus per circariam Suevie et Bawarie a domino Premonstratensi et capitulo generali constitutus, assumpto nobiscum venerabili preposito domino Pertholdo Staingadinensis ecclesie vice et loco domini Pertholdi reverendi prepositi ecclesie Marthellensis, nostri veri collateralis, visitavimus ecclesiam Wiltinensem, in qua invenimus dominum Fridericum venerabilem abbatem noviter procreatum per divinam inspiracionem, rite et canonice electum, factaque inquisicione eorum, quibus interest, ut iuris exstat, coram nobis in nullis refutatum veridicia et confirmacione stabilitum, quam quidem electionem sic factam approbamus, ratificamus et presentibus stabilimus

a) ein dreieckiges Loch am oberen Hand der Urkunde, 1,5:2.

iuris canonici et secundum ordinis confirmacionem perpetuo in posterum valituram.

Datum nostris sub sigilis anno et die ut supra.

5.

1382 März 28.

Konrad (II. Fruwenbiß), Abt des Klosters Rot, Vaterabt des Stiftes Wilten, und Wernher (III. Ruch), Abt des Klosters Weissenau, bestätigen die Wahl Jakobs (I.) zum Abt von Wilten anlässlich einer Klostervisitation.

Orig. Papier im A. Wilten, Nr. 13 E, 27,8:17,7, zwei anhängende, teilweise stark beschädigte Siegel, auf dem rechten ist nichts mehr zu erkennen, das linke : oval, 3:4,6, dunkelgrüner Wachseindruck auf Naturwachs, Legende : S(IGILLUM) ABBATIS MINORIS AUGE(NSIS)+, Siegelbild : Bischof v. vorne, mit Mitra, Stab (r.) u. Buch (l.). — Vermerk links unter dem Urkundentext : Augustinus Grieskirchner/ notarius de mandato abbatis Rotensis ss.

Ungedruckte Regesten : A. Wilten u. LRAI (Steinegger).

Anno domini M^o CCC^o LXXXII°, V^o kalendas Aprilis. Nos Cûnradus miseracione divina ^{a)} abbas Rothensis ecclesie, pater abbas Wilthinensis ecclesie immediatus, notum facimus per presentes, quod nos venimus ad Wiltinensem ecclesiam ad creandum et confirmandum prelatum, quod dicta ecclesia vel monasterium orbatum et viduatum fuit proprio prelato heu defuncto, assumpto nobiscum venerabili patre ... ^{b)} domno Wernhero ... ^{b)} Augiensis ecclesie et domino prelato. Deo habito per oculos canonice, rite et legitime secundum ordinis nostri statuta in ipsa electione processum et factum est, prout in litteris confirmacionis electi et confirmati prelati ipsius loci plenius continetur. Habita eciam deliberatione unanima et concorde cum nostro coabbate memorato ... ^{b)} Augensi visitavimus dictam ecclesiam et conventum paterna visitacione, prout docemur in statutis ordinis nostri. Non invenimus aliquae, quae forent capitulo generali vel domino Premonstratensi ^{c)} referenda. Invenimus per gratiam dei inter caput et membra pacem et concordiam bonam mandantes tamen quaedam reformanda et tenenda per virtutem sancte obediencie, ut tam prelatus et totus conventus silentium teneant et observent in ambitu, in choro, in dormito-

a) divina von gleicher Hand darübergeschrieben.

b) Reverenzpunkte.

c) eigentlich : Ppremonstratensi.

rio et refectorio, transgressores puniendos per prelatum, priorem, sub-priorem in pena aque et panis illo die. Item precipimus sub pena excommunicacionis omnibus canonicis et fratribus conventualibus ibidem, ne extra septa claustris exeant sine licencia prelati vel prioris prelato absente et ut non in tabernis sint, ne ibi ludant vel globos ibi vel alias quovis loco prodeant et ne ludos taxillorum vel globorum quovismodo pro pecunia vel zecha penitus non faciant. Precipimus prelato firmiter, ut parochiales ecclesias monasterii honestis et ydoneis personis videlicet canonicis conventualibus vel ordinis [!] conferat, ne libertas ordinis sopiatur vel pereat in virtute sancte obediencie. Item eodem modo precipimus prelato, ut regularem disciplinam teneat, observet et faciat suos tenere et servare ipsum onerantes et non exonerantes. Item precipimus omnibus et singulis canonicis ibidem sub pena carencie vini illo die, ut in missarum celebrationibus superpeliciis utantur. Item precipimus firmiter, ut tunicas et vestes aut calciamenta deferant et habeant ordinaria d' transgressores per prelatum vel priorem puniendos. Item precipiendo precipimus per virtutem sancte obediencie, ut recessus noster quartis feriis in ieiunio quatuor tempore in templo legatur vel sexta feria, quod quarta feria conmode non valet. Status spiritualis in missarum celebrationibus visitacione obligatur ecclesia vel monasterium in CCC floreneis aureis, domo in vino et annona vel frumento bene stophata. [!]

Datum et actum loco, die, anno prenotatis nostris sub sigillis.

6.

Basel 1436 September 6.

Das Konzil von Basel bestätigt den Prämonstratenseräbten die inserierte Urkunde des Papstes Johannes XXIII. von 1141 Jänner 1, die wiederum Inserte der Urkunden des Papstes Alexander V. von 1409 Juli 31 und von 1410 März 1 enthält, die alle dem Prämonstratenserorden die Exemtion verleihen.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 8 K, 71,6:51, mit Plica, anhängende, runde Bleibulle, Abb. d. Siegels: EWALD, *Siegelkunde* (1914), Tafel 40, Nr. 10 u. 11, Vermerk auf Plica (links): Pro Jo(hanne) Dieulefist N. Bovis, Taxationsvermerk unter der Plica (rechts): 30 Grossi, darunter Unterschrift der Taxatoren: G. Rossel, A. Kringenich. Druck der Inserte: J. LE PAIGE, *Bibliotheca Praem. Ord.* (1633), 705 f., Nr. 127, 706 f., Nr. 128 u. 707 f., Nr., 129 (zeitlich geordnet).

d) nach ordinaria stand et ne capsellis utantur — wurde aber von gleicher Hand durchgestrichen.

Regest : A. WEISSTHANNER, *Die Urkunden u. Urbare d. Klosters Schäftlarn*, (1957) 301, Nr. 337.

Sacrosancta generalis synodus Basiliensis in Spiritu Sancto legitime congregata universalem ecclesiam representans dilectis ecclesie filiis abbati monasterii Premonstratensis, Laudunensis diocesis, ceterisque coabbatibus, prepositis, prioribus et canonicis monasteriorum et locorum ordinis Premonstratensis salutem et omnipotentis dei benedictionem. Sincere devotionis affectus, quem ad universalem ecclesiam in vinea domini eciam nobiscum laborantes geritis, non indigne meretur, ut petitionibus vestris in hiis, presertim per que iura et libertates vestre utilius conserventur, favorabiliter annuamus. Sane pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut litteras felicitis recordationis Johannis XXIII. et Alexandri V. Romanorum pontificum in eisdem insertas vobis pro conservatione iurium et privilegiorum vestrorum concessas, quarum tenorem de verbo ad verbum presentibus inseri fecimus, cum incipiant vetustate consumi, innovare dignaremur. Quorum quidem litterarum tenor talis est : Johannes episcopus servus servorum dei dilectis filiis sancte Genovefe Parisiensis et Westmonasterii Londoniensis diocesis monasteriorum abbatibus ac decano ecclesie sancti Georgii Coloniensis salutem et apostolicam benedictionem. Dudum siquidem felicitis recordationis Alexander papa V., predecessor noster, dilectis filiis abbatibus, prioribus, prepositis, decanis, canonicis, conversis, donatis ac dilectis in Christo filiabus abbatissis, priorissis, monialibus et conventualibus monasteriorum et locorum Premonstratensis ordinis litteras suas concessit in hec verba : Alexander episcopus servus servorum dei ad futuram rei memoriam. Excitat nostre mentis arcanum specialis affectio, qua dilectos filios abbatem et conventum monasterii Premonstratensis, Laudunensis diocesis, sumus hactenus persecuti et paterno prosequi studio non cessamus, ut circa statum ipsorum necnon dilectorum filiorum abbatum, prelatorum, priorum, prepositorum, decanorum, canonicorum, conversorum, donatorum et dilectarum in Christo filiarum abbatissarum, priorissarum, monialium, conventuum et personarum in humilitatis spiritu in monasteriis sive locis eiusdem ordinis domino famulantium attente consideracionis intuitum dirigentes ; eo circa ipsorum quietem fervencius laboramus, ut fecundius illorum religio fructum in eis afferat salutarem, et laudabilibus possint in domino proficere incrementis. Hinc est, quod nos nonnullorum Romanorum pontificum, predecessorum nostrorum, vesti-

giis inherentes predictos abbates, priores, prelatos, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales et personas cum omnibus membris, curtibus, grangiis, domibus, possessionibus et personis degentibus in eisdem necnon bonis mobilibus et immobilibus ac aliis rebus quibuscunque, que in presenciarum possident et in futurum dante domino poterunt legitime adipisci, necnon ecclesias et alia loca ab eisdem monasteriis dependencia ab omni superioritate, dominio, iurisdictione necnon visitatione quorumcunque patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum et aliorum quorumlibet iudicum ordinariorum et officialium ecclesiasticorum plenarie de specialis dono gratie cum moderatione infra scripta eximimus et totaliter liberamus illaque ad ius proprietatem beati Petri apostoli et sedis apostolice ac sub eorum speciali protectione suscipientes atque nostra decernimus Premonstratense et alia monasteria necnon abbates, prelatos, priores, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales, conventus personas cum membris, curtibus, grangiis, domibus, possessionibus, bonis, rebus, ecclesiis et aliis locis supradictis prefate sedi soli et immediate subiacere; ita quod patriarche, archiepiscopi, episcopi, iudices ordinarii et officiales predicti eciam ratione delicti aut contractus vel rei, de qua agi continget, ubicunque committatur delictum, iniatur contractus, aut res ipsa consistat, non possint auctoritate ordinaria in abbates, prelatos, priores, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales, conventus, personas, monasteria, prioratus, membra, ecclesias et loca predicta utpote prorsus exempta excommunicationis, suspensionis aut interdicti sententias promulgare aut potestatem, dominium seu iurisdictionem aliquam exercere; felicis recordationis Innocencii pape IIII., predecessoris nostri, circa exemptiones editis, que incipit, volentes ac aliis constitutionibus apostolicis in contrarium editis non obstantibus quibuscunque. Volumus autem, quod abbas, qui nunc est, et successores sui abbates, qui erunt, pro tempore dicti monasterii Premonstratensis ac huiusmodi conventus ad iudicium precepte a nobis huiusmodi libertatis sex Florenos auri de camera in festo beatorum Petri et Pauli apostolorum annis singulis camere apostolice solvere teneantur. Decernimus insuper quaslibet excommunicationum, suspensionum et interdicti sententias ac processus quoscunque et quasvis penas atque sententias continentes, quos et quas contra abbates, prelatos, priores, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales, conventus, personas presentes et posteros, monasteria,

prioratus, membra, ecclesias et loca predicta, contra tenorem exemptionis huiusmodi quomodolibet promulgari et haberi contingerit irritos et inanes quodque per huiusmodi exemptionem et alia supradicta privilegiis, libertatibus, immunitatibus et indulgentiis abbatibus, prelati, prioribus, prepositis, decanis, canonicis, conversis, donatis, abbatissis, priorissis, monialibus, personis, conventibus, monasteriis, prioratibus, membris, ecclesiis et locis predictis concessis, et que in suo robore permanere volumus ac quoad procuraciones in locis seu ecclesiis monasteriorum et membrorum predictorum recipi consuetas et quoad iurisdictionem omnimodam in eisdem parochialibus ecclesiis, quantum ad ea, que curam animarum concernunt, eciam si cura huiusmodi per canonicos dicti ordinis exerceri consueverit, diocesanis locorum seu quibusvis aliis nullum preiudicium generetur. Preterea omnes libertates et immunitates a predecessoribus nostris Romanis pontificibus necnon patriarchis, archiepiscopis et episcopis eisdem monasteriis, prioratibus, membris, ecclesiis et locis concessas necnon libertates et exemptiones secularium exactionum a regibus aut principibus vel aliis Christi fidelibus rationabiliter eisdem abbatibus, prelati, prioribus, prepositis, decanis, canonicis, conversis, donatis, abbatissis, monialibus et personis necnon monasteriis, prioratibus, membris et locis huiusmodi indultas ac eciam eorundem abbatum, priorum, prelatorum, prepositorum, decanorum, canonicorum, conversorum, donatorum, abbatissarum et personarum antiquas et rationabiles consuetudines auctoritate predicta confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre exemptionis, liberationis, constitutionis, susceptionis, voluntatis, confirmationis et communitationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Pisis II. kalendas Augusti, pontificatus nostri anno primo. Alexander episcopus servus servorum dei ad futuram rei memoriam. Cum ex indultis et gratiis apostolicis dubitatur, decet, ut dubia huiusmodi oraculo summi pontificis declarentur. Sane dudum nonnullorum Romanorum pontificum, predecessorum nostrorum, vestigiis inherentes monasterium Premonstratense, Laudunensis diocesis, necnon dilectos filios abbates, priores, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos et dilectas in Christo filias abbatissas, priorissas, moniales et conventus monasteriorum et locorum Premonstratensis ordinis cum omnibus membris, curtibus, grangiis, domibus, possessioni-

bus et personis degentibus in eisdem necnon bonis mobilibus et immobilibus ac aliis rebus quibuscunque, que tunc possidebant et in futurum dante domino possent iusto titulo adipisci, necnon ecclesias et alia loca ab eisdem monasteriis dependencia ab omni superioritate, dominio, iurisdictione necnon visitacione quorumcunque patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum et aliorum quorumcunque iudicum ordinariorum et officialium ecclesiasticorum plenarie cum modificatione infra scripta per alias nostras litteras exemimus et totaliter liberavimus; ita quod patriarche, archiepiscopi, episcopi, iudices ordinarii et officiales predicti eciam ratione delicti aut contractus vel rei, de qua agi contingeret, ubicunque committeretur delictum, iniretur contractus, aut res ipsa consisteret, non possent auctoritate ordinaria in abbates, prelatos, priores, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales, conventus, personas, monasteria, prioratus, membra, ecclesias et loca predicta utpote prorsus exempta excommunicationis, suspensionis vel interdicti sentencias promulgare aut potestatem, dominium seu iurisdictionem aliquam exercere quodque per huiusmodi exemptionem et alia supradicta, quoad procuraciones in locis seu ecclesiis monasteriorum et membrorum predictorum recipi consuetas et quoad iurisdictionem omnimodam in eisdem parochialibus ecclesiis, quantum ad ea, que curam animarum concernerent, eciam si cura huiusmodi per canonicos dicti ordinis exerceri consuevisset diocesanis locorum seu quibusvis aliis nullum preiudicium generaretur, prout in ipsis litteris plenius continetur. Cum autem, sicut accepimus, nonnulli de modificatione huiusmodi disceptantes diocesanos predictos, nedum in canonicos monasteriorum seu locorum predictorum, qui pro tempore curam exercent et ecclesias seu loca regunt, antedicta ratione cure huiusmodi iurisdictionem, potestatem et dominium habere, verum eciam abbates, priores, prepositos, decanos, canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales, conventus, personas, monasteria, prioratus, membra, ecclesias et loca predicta quoad certas procuraciones et alia iurisdictionalia prestandi dicta exemptione non obstante dictis diocesanis subesse pretendant. Nos ad omne ambiguitatis tollendum dubium in premissis, quod ipsi canonici, qui curam exercebunt et ecclesias seu loca huiusmodi regent, pro tempore diocesanis aut aliis locorum ordinariis huiusmodi quoad exercicium huiusmodi cure animarum dumtaxat subesse ac ratione earundem ecclesiarum episcopalia iura solvere aliaque onera ipsarum ecclesiarum supportare et respondere teneantur abbates, tamen priores, prepositos, decanos,

alios canonicos, conversos, donatos, abbatissas, priorissas, moniales, conventus, personas, monasteria, prioratus, membra, ecclesias, et loca prefata a prestatione procurationum aut aliorum iurisdictionalium quorumcunque necnon iurisdictione, potestate et dominio prefatis liberos et immunes existere auctoritate apostolica tenore presencium declaramus; decernentes extunc irritum et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit attemptari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre declarationis et constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Bononie kalendas Marcii, pontificatus nostri anno primo. Cupientes igitur, ut predictae littere votivum et debitum sortiantur, effectum discretionis vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus vos vel duo aut unus nostrum per vos vel alium seu alios in premissis et circa ea abbatibus, prioribus, prepositis, decanis, canonicis, conversis, donatis, abbatissis, priorissis, monialibus et conventibus prefatis et eorum singulis opportune defensionis auxilio assistentes non permittatis eos contra tenores exemptionis et litterarum predictarum cuiusvis temeritatis incursibus sive exactionibus agitari vel affligi aut per archiepiscopos, episcopos, iudices ordinarios et officiales prefatos seu alios quoscunque quovis quesito colore indebite molestari vel ipsis in eorum rebus, bonis ac personis damna vel iniurias aliquatenus irrogari contradictores auctoritate nostra appellatione postposita compescendo non obstante, si archiepiscopis, episcopis, iudicibus ordinariis et officialibus prefatis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a sede apostolica sit indultum, quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Bononie kalendas Januarii, pontificatus nostri anno primo. Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati prefatas litteras, quas in cancellaria nostra inspicere et diligenter examinari fecimus, auctoritate universalis ecclesie innovamus ac presentis scripti patrocinio communimus; volentes et eadem auctoritate damnantes, quod tenori huiusmodi, ubicunque exhibitus fuerit vel ostensus, stet firmiter et adhibeatur plena fides, sicuti eisdem litteris originalibus adhiberetur. Ipseque tenor idem robur eandemque vim eundemque vigorem in omnibus et per omnia obtineant, que haberent originales littere predictae, si forent, exhibite vel ostense. Per hoc autem nolumus vobis

aliquod ius de novo acquiri, sed antiquum tantummodo conservari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre innovationis, communitiois, decreti et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et universalis ecclesie se noverit incursurum.

Datum Basilee VIII. idus Septembris anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto.

7.

Kloster Roth 1470 März 8.

Abt Georg (Iggenauer) von Rot, Vaterabt des Stiftes Wilten, bestätigt die Wahl von Alexius Stoll zum Abt von Wilten.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 13 H¹, 40,7:25,4, anhängendes, gut erhaltenes, ovales Siegel, dunkelgrünes Wachs auf Naturwachs eingedrückt, 3,2:5,2, Legende : SIGILLUM ABBATIS IN ROT, Siegelb. : hl. Verena v. vorne, Kanne u. Fisch i.d. Händen haltend.

In nomine domini, amen. Georgius permissione divina humilis abbas monasterii Rotensis et pater domus monasterii Wiltinensis, ordinis Premonstratensis, Constanciensis diocesis venerabili nobis, in Christo patri Alexio Stollen iam dicti monasterii electo eiusdem ordinis et professionis, Brixinensis diocesis, diligenciam in commissis, prosperitatem in successibus et, quantum optatis, in domino salutem. Religionis zelus, vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, quibus apud nos fide dignorum commendamini testimonio, nos inducunt, ut ea vobis libere concedamus et imparciamur, que ad vestrum officium pro illius laudabili exercicio dirigendo spectare dinoscuntur. Verum quam sit onusta dispendiis quam plena periculis, quamque secum discrimina ^{a)} trahant ecclesiarum vacacio diutina sollicitudine consideracionis condigne perscrutantes, libenter manus operarias apponimus et studium efficax impertimur, ut viduatis ecclesiis, prout personarum, locorum et temporum qualitas exigit et ecclesiarum utilitas persuadet, ut pastores preficiantur ydonei et providi ministri deputentur, quorum eidem ecclesie fulte presidiis et favoribus munite votivis prosperis, auctore, dominio proficiant incrementis. Vestris igitur honestis et humilibus ac devotis supplicationibus pro vobis porrectis inclinati ex certa nostra sciencia ac matura deliberacione

a) eigentlich : discrimina !

prehabita omnibus melioribus modo, via, iure, causa et forma, quibus melius et validius possumus et debemus, electionem de persona vestra ad domum predictam monasterii Wiltinensis, pretacte Brixinensis diocesis, de communi consensu et ratihabitatione fratrum, predicti ordinis, eiusdem monasterii unanimiter et concorditer per viam compromissi iuxta decretum Basiliensis Concilii elegerunt in eorum prelatum et pastorem supradictum fratrem Alexium Stollen, ipsius monasterii conventualem, ibidem vobiscum personaliter constitutum, prius et ante omnia tradendo nobis prelature ac exhibentes desuper huiusmodi electionis decretum sigillo dicti conventus sigillatum quo ad vos recepto et per notarium publicum infrascriptum in loco capitulari dicti monasterii nostri Rotensis in presencia totius conventus necnon testiumque infrascriptorum prelato invenimus ipsam electionem secundum veram viam compromissi iuxta decretum Basiliensis Concilii necnon iuxta statuta ordinis rite et legitime fore factam et in nullis deviatam. Subsequenter tamquam pater abbas interdicte electionis et electi confirmationem procedere volentes eundem electum Wiltinensem admisimus et admittimus eamque ratam, gratam et acceptam [!] pariter habentes de simili nostra sciencia approbamus, laudamus, ratificamus et confirmamus presencium per tenorem; committentes vobis omnium et singulorum bonorum ac rerum mobilium et immobilium dicte domus monasterii Wiltinensis plenam et liberam ac generalem et specialem administracionem illorumque et fratrum necnon iurium et pertinenclarum omnium eiusdem domus monasterii Wiltinensis totalem gubernacionem et regimen ac excessuum, delictorum et transgressionum eorundem fratrum correctionem, punicionem et omnimodam disciplinam, ut sic monasterium ipsum laudabiliter et honorifice in spiritualibus et temporalibus digne regatur et gubernetur atque deo deserviat in divinis; volentes et vestram personam exhortantes in domino, ut huiusmodi abbaciali ^{b)} officio necnon domini antedicte et fratribus eiusdem sic preesse et fructificare studeatis, ut apud homines laudem et honorem necnon ab altissimo retribucionis premium exinde uberius consequi mereamini. Quibus peractis eundem electum, confirmatum ad altare maius ibidem duximus decantando cum leticia cantico Te Deum laudamus, necnon sigillum abbaciale tradidimus in signum tamquam vero prelato monasterii Wiltinensis; mandantes insuper omnibus et singulis fratribus claustralibus et ceteris

b) ursprünglich : abbacialis — das s wurde getilgt.

personis in dicta domo residentibus, quatenus eidem electo et confirmato tamquam vero rectori et gubernatori prefate domus et monasterii obediant efficaciter et intendant. In cuius rei testimonium presentes nostras literas sigilli nostri monasterii Rotensis appendentes communiri ac roborari fecimus.

Datum et actum in prefato nostro monasterio sub anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo septuagesimo, indictione tertia, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Pauli divina providencia pape secundi anno eius sexto, die vero Iovis, octava mensis Martii. Presentibus ibidem egregio viro Gregorio Vdalrico Ellenpogen, doctore in medicinis, necnon honorabilibus et circumspectis viris, domino Joanne Prenner, camerario in decanatu Diettenhaim, plebano in Oberhofingen, et Joanne Wyelanndt, plebano in Elbang Constanciensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

8.

Ingolstadt 1471 März 20.

Abt Alexius Stoll läßt sich nocheinmal seine Wahl zum Abt von Wilten von Georg (Ochs), Abt von Speinshart, Zirkarievissator und Kommissär des Prämonstratenserordens, bestätigen.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 13 H², 37,3:15,5, anhängendes, gut erhaltenes, rundes Siegel, d. 3, rotes Wachs in Naturwachs eingedrückt, Legende: S(IGNUM) GEORGIUS OCHS AB(B)ASIN SPAINSHART+, Siegelbild: B.M.V., darunter das Wappen des Abtes Georg: ein Ochs.

Georgius divina permissione abbas monasterii illibate virginis, illese matris Christi Jesu domini nostri in Spainshart Premonstratensis ordinis, Ratisponensis diocesis, in regnis Ungarie, Bohemie et provinciis Bauarie, Sweuie, Moraue, Austrie ac cyrcariis per reverendissimum in Christo patrem ac dominum dominum Symonem, eadem clemencia abbatem Premonstratensem processum, visitator generalis et commissarius unicus in potestatis plenitudine eciam ad infrascripta specialiter deputatus universis et singulis has nostras litteras patentes inspecturis salutem in domino uberiolem. Notum facimus per presentes, quod cum die Mercurii mensis Martii vigesima, anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo primo ad opidum Ingolstat visitationis gracia declinavimus, apparuit coram nobis reverendus in Christo

pater et dominus Allexius, eadem permissione abbas monasterii Wiltinensis, offerens nobis certas literas sue elcetonis et confirmacionis, inter cetera exigens et requirens supplecionem defectuum, si qui in premissis intervenerint dubia certa abigenda ^{a)} electionemque suam caucius ratificandam, quibus omnibus perlectis et perlustratis nobis per ipsum in domino devotius ast attentius extitit supplicatum, quatenus auctoritate nostra commissaria eandem suam electionem graciosius de benignitate solita dignaremur favorabiliter approbare. Omnia igitur et singula preconcepta et acta in statera rationis itaque ponderantes et equitatis ^{b)} oculata inspectione iusti ponderis et satis equa attendentes eciam presertim reverendam suam paternitatem vita, moribus, sciencia, honestate et hospitalitate ceterisque virtutibus favente virtutum auctore competenter predictam ydoneithatemque et merita persone indempnitati monasterii sui ipsiusque profectui et melius esse prudenti providencia in hoc graciosius promoventes, precibus suis annuimus, electionem seu provisionem de persona sua sic factam et celebratam auctoritate nostra commissaria et visitatoria ymo verius reverendissimi domini domini summi Premonstratensis suprema, cuius vices gerimus, auctorisamus, ymo eciam, si opus fuerit, ad eum devoluta approbamus, laudamus, ratificamus et ex certa sciencia confirmamus in dei nomine, supplentes omnes defectus, si qui in premissis intervenerit vel intervenerint, per quem seu quos ipsa electio seu provisio et eiusdem confirmacio posset quomodolibet viciari. In quorum omnium et singulorum robur, fidem et testimonium premissorum presentas litteras exinde fieri nostrique sigilli minoris propter carenciam et defectum maioris iussimus et fecimus appensione communiri.

Datum in dicto opido die, mense, anno ut supra.

9.

Wilten 1606 Mai 16.

Servatius de Lairuelz, Generalvikar des Prämonstratenserordens, bestätigt die Wahl des Simon Kammerlander zum Abt von Wilten.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 13 K¹, 38,2:18,8, das ursprünglich angehängt gewesene Siegel ist verlorengegangen.

^{a)} ursprünglich : bbiganda — vom selben Schreiber korrigiert auf abiganda statt abigenda.

^{b)} ursprünglich : equitatie — vom selben Schreiber korrigiert auf equitatis.

Seruati^{us} de Lairuelz sacrosanctae theologiae doctor, sanctae Mariae ad Nemus humilis abbas necnon reverendissimi domini domini Francisci a Longo Prato, totius ordinis Praemonstratensis capituli, vicarius generalis reverendo admodum confratri ac domino Simoni Camerlander, percelebris monasterii Wilthinensis, nostri ordinis Praemonstratensis, diocoesis Brixinensis religioso et abbati electo, salutem ac fervidum religionis zelum. In districto visitationis nostrae examine nobis innotuit te iam ante quinque menses in abbatem monasterii huius Wilthinensis canonice electum et sub nudo administrationis nomine praefatum monasterium regere; quod quia laudabili ac multis retro saeculis probatae ordinis nostri consuetudini ac sacris canonum decretis repugnat auditis super vita et moribus tui huiusce monasterii canonicis, ne diutius illud debito privaretur pastore possesque ea saltem, quae iurisdictionis sunt, tuta conscientia exercere, te confirmandum duximus, prout per praesentes ea, qua pollemus, autoritate confirmamus permittentes, ut benedictionis munus ab illustrissimo ac reverendissimo Brixinensi antistite petas ac praecipientes praedictis huius ecclesiae canonicis, ut tibi obtemperent, te honorent et ament vocemque tuam tanquam pastoris sui audiant tibi^{que} iniungentes, ut perpetuas easque serias super gregem agas excubias, ut reformationem a nobis introductam amplectaris ac in praxim redigi studiose cures.

In quorum fidem et robur praesentes nostris chyrographo et sigillo solitis munivimus in praefato Wilthinensi monasterio die mensis Maii decima sexta, anni millesimi sexacentesimi sexti.

Seruati^{us} de Lairuelz
Vicarius generalis.

10.

Roth 1621 Juni 19.

Abt Joachim Gieteler von Rot, Vaterabt des Stiftes Wilten, bestätigt die Wahl von Andreas Mayr zum Abt von Wilten.

Orig. Papier in Briefform im A. Wilten, Nr. 13 L¹, ein Bogen, pro Seite 20,3:32,4, auf der Rückseite aufgedrücktes Siegel, oval, 2:2,4, Siegelbild: Stiftswappen von Rot (Abb. siehe: BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, 3 (1956), 481, Nr. 238, darüber die Pontifikalinsignien, über dem Wappen die Initialen: A.R. (Abbas Rothen-sis). Gleichfalls auf d. Rückseite Datum u. Adresse: Praesentatum 25. Juni 1621. Admodum reverendo in Christo patri ac domino Andreae sanctissimae theologiae

doctori et celebris coenobii Wilthinensis abbati dignissimo, filio et confratri per dilecto ac honorando, Wilthen,

Salutem et faelicitatem.

Admodum reverende pater! Varie affectus sum literis vestris, cum enim obitum defuncti abbatis mecum deplangerem, recrearunt illae me, quamprimum ad imam paginam eum mihi abbatem ostenderunt, quem et fama pridem mihi commendaverat, et ego, si quemquam de vobis abbatem destinabam, ut enim bonorum mortem doleo, ita bene meritorum exaltatione dolere non possum, non debeo. Quare mox in gratulabundas mecum voces erumpens bono abbati bona omnia et faelicia sum precatus et precor vestramque electionem et confirmationem hac vice ratam habeo ^{a)} Deum orans, ut et vos prosperare, et quod inter nos controversum est, ad suam gloriam et sancti Praemonstratensis ordinis splendorem componere velit, quod ut minori utriusque partis impendio et faciliiori faeliciorique eventu fiat. Quoniam scriptis plerumque res implicantur potius, quam expediantur, et una vox coram dicta plus saepenumero exponit, quam decem epistolae exposuissent, reverentiam vestram etiam atque etiam oro, ut ad hoc ante hyemem data occasione se ad me conferat, ubi et arctius inter nos amplecti sensumque et mentem nostram aperire et de sitam ordinis ac maiorum nostrorum charitatem restaurare ac confirmare possimus. Quod enim de periculo morae, de praedecessorum exemplis, et si quae alia obtendit, quamvis ea satis refellat itineris ad me brevior quam ad visitatorem vestrum via, necnon ordinis nostri universalis et antiqua consuetudo et insuper accedant plurima principum vestrorum testimonia, quibus nostri monasterii abbatibus domus vestrae paternitatem honorifica detulerunt tamen ut dixi haec omnia facilius coram inter nos agemus, itaque denuo reverendam paternitatem vestram vehementer oro, ut non gravetur ad me proxima, qua potest, occasione accedere faciam, ut itineris non paeniteat, et eam familiaritatem mutua, qua potero, benevolentia compensabo. Valeat reverenda paternitas vestra et Dei gloriam, ordinis nostri privilegia atque monasterii vestri utilitatem et profectum (quae unice specto et spectavi semper) strenue tueatur.

Datae in nostro sanctae Mariae et Verenae virginis coenobio Roth, 19. Junii anno 1621, reverendae paternitati vestrae addictus

Joachimus abbas.

a) von bona omnia bis habeo von gleicher Hand unterstrichen.

11.

Brixen 1655 Dezember 9.

Zwischen dem Bischof von Brixen und dem Prämonstratenserorden kommt es zu einem Vergleich bezüglich der Exemtion des Stiftes Wilten nachdem die Rota Romana eingegriffen hatte.

Orig. Perg. im A. Wilten, Nr. 9 H⁹ u. im KA. Brixen, Faszikel Wilten Streit mit Bistum ¹⁾, 3 Bögen, pro Seite 25,2:32, die 3 B. werden durch eine rotweiße Schnur zusammengehalten, an der nacheinander 5 runde Siegel hängen, bei allen Siegeln ist ein roter Wachseindruck auf Naturwachs gemacht worden, 1. Siegel : Legende : ANTONIUS D(EI) G(RATIA) EPISCOPUS BRIXINENSIS. Siegelbild : Das Wappen von Brixen : Ein Lamm mit der Osterfahne, (d : 5,3), 2. S. : Legende : [SIGILLUM LUDOVICI] ABBATIS ROTHENSIS, Siegelbild : Das Wappen des Klosters Rot, Abb. d. Wappens : Backmund, *Monasticon Praemonstratense* 3 1956), 481, Nr. 238, 3. S. : Legende : S(IGILLUM) AUGUSTINI ABBATIS S(TEIN)GADENSIS, Siegelb. : das Wappen d. Klosters Steingaden, Abb. d. Wappens : Backmund, a.a.O., 459, Nr. 49, d:4, 4. S. : Legende : S(IGILLUM) DOMINICI ABBATIS MONASTERII WILTHINENSIS: Siegelbild : d. Wappen d. Stiftes Wilten, Abb. d. Wappens : Backmund, a.a.O., 459, Nr. 50, d : 4, 5.S. : Legende : SIGILLUM CONVENTUS WILTHINENSIS 1604, Siegelb. der hl. Laurentius v. vorne, in d. rechten Hand einen Palmwedel, in d. linken einen Rost haltend, d : 4,2). Seite 3-8 ist beschrieben, keine Paginierung, auf d. ersten Seite v. anderer Hand ein Regest : Vertrag zwischen dem canonischen Praemonstratenserorden und Bischöffen von Brixen wegen der geistlichen Iurisdiction yber dem Kloster Wilthau anno 1655. Abschrift (maschingeschrieben) : St.H. SZÁNTÓ, *Das Leben im Stift Wilten v. Spätmittelalter bis in d. Barockzeit*, phil. Diss., 2 (1954), 114 ff.

Notum sit omnibus ac singulis praesentes litteras inspecturis, lecturis aut legi audituris, quod cum inter illustrissimum et reverendissimum dominum dominum Anthonium episcopum et principem Brixinensem eiusque antecessores, tanquam ordinarios loci ex una et venerabilem ordinem Praemonstratensem ex altera partibus in puncto iurisdictionis ordinariae super monasterio Wilthinensi eiusdem ordinis ac diocesis Brixinensis, iam dudum gravis controversia oborta illaque iam per multos ab hinc annos magnis utrinque factis expensis ac dispendiis in Romana Curia ventilata esset, tandem divina favente ope ex mutuo utrobique consensu tam ex patre praefati illustrissimi et reverendissimi domini ordinarii Brixinensis quam reverendissimi patris Augustini Le Scellier, pro tempore generalis dicti ordinis Praemonstratensis, qui adhuc effectum sui loco admodum reverendum patrem Augustinum abbatem Staingadiensem cum procuratorio ad hoc sufficienti in actis registrato huc Brixinam demandavit, modo prout sequitur, composita et transacta fuerit.

¹ Das dritte Exemplar wurde von mir nicht gefunden.

I. Ad oblationem admodum reverendi patris ac domini Augustini abbatis Staingadiensis, tanquam mandatarii ordinis Praemonstratensis, declarat se illustrissimus et reverendissimus princeps ac dominus dominus Antonius episcopus et ordinarius Brixinensis, quod accedente consensu capituli cathedralis suae ecclesiae non obstante litispendingia in sacra Rota Romana ex mero zelo devotionis, insistendo vestigiis beneficentiae suorum antecessorum cathedralis, huius ecclesiae Brixinensis episcoporum, qui monasterium Wilthinense implantarunt et fundarunt, libere ac ultronee cedere velit ac harum vigore omni meliori modo cedat iurisdictionem ordinariam super dicto monasterio in visitationibus et correctionibus quoad disciplinam et observantiam regularem necnon in confirmationibus abbatum ac aliis eisdem annexis et dependentibus salvo tamen semper ex parte illustrissimae ac reverendissimae suae celsitudinis iure dioecesano scilicet benedictionis abbatum et ordinationis religiosorum eiusdem monasterii ac omnium aliorum iurium, quae alias vigore sacrorum canonum concilii Tridentini et constitutionem apostolicarum competunt episcopo Brixinensi in omnia quaecunque monasteria et loca pia, etiam quomodolibet exempta in sua dioecesi existentia.

II. In specie vero et per expressum reservat sibi illustrissima et reverendissima sua celsitudo, saepedictus dominus episcopus et ordinarius Brixinensis, ius interveniendi per se vel per vicarium suum generalem aut aliquem canonicum huius cathedralis ecclesiae a se deputatum commissarium electionibus novorum abbatum dicti monasterii in iisque praesidendi ac praecedendi quoscunque dominos abbates ex parte ordinis Praemonstratensis intervenientes; qui actus electionis dirigatur simultanee tam a commissario episcopali quam a dictis intervenientibus abbatibus secundum statuta et ordinationes dicti ordinis Praemonstratensis.

III. Et postquam novus abbas ab illustrissima et reverendissima sua celsitudine per se vel per suos ac ab aliis admodum reverendis dominis abbatibus actui electioinis intervenientibus, uti supradictum est, pro legitime electo agnitus et approbatus fuerit, teneatur is in recognitionem implantationis et foundationis dicti monasterii Wilthinensis camerae episcopali Brixinensi persolvere centum et quinquaginta Florenos Rhenenses, singulum eorum pro sexaginta crucigeris, monetae Tyrolensis computando.

IV. In benedictione vero abbatiali (quam teneatur electus ab illustrissimo et reverendissimo domino ordinario Brixinensi tempore a iure praescripto recipere) deponat suum solitum iuramentum ad manus

eiusdem, ubi etiam persolvat taxam pecuniae ab antiquo solitam et consuetam, id est quadraginta duos Florenos Rhenenses, salvis etiam aliis iuribus dioecesanis quoad steuras, contributiones, caritativa subsidia et cathedralica episcopo persolvi solita.

V. Quoad modum convocationis ad actum electionis observetur hic ordo. Obitus abbatis insinuetur statim a conventu Wilthinensi tam domino episcopo Brixinensi quam ^{a)} vicario generali circariae Bavaricae ordinis Praemonstratensis, qui cum dicto domino episcopo tempus conveniendi in monasterio Wilthinensi ad electionem novi abbatis designet. Et hic modus etiam observandus erit in casu resignationis, depositionis seu privationis abbatis.

VI. Expensae Romae alibi in supradicta litispendingia factae utrinque ita sint compensatae, ut una alteri parti nihil restituere teneatur.

Super quibus omnibus et singulis tria erecta sunt instrumenta sigillis et subscriptionibus illustrissimi et reverendissimi domini domini Antonii episcopi et ordinarii Brixinensis, item nomine venerabilis ordinis Praemonstratensis et eiusdem capituli generalis admodum reverendorum dominorum abbatum Ludovici Rothensis, tanquam patris domus, et Augustini Staingadiensis, tanquam vicarii provinciae Bavaricae, necnon denique admodum reverendi domini Dominici abbatis et conventus Wilthinensis roborata et confirmata, quorum unum illustrissimae et reverendissimae suae celsitudini, domino episcopo Brixinensi, alterum ordini Praemonstratensi, tertium vero domino abbati et conventui Wilthinensi traditum et consignatum fuit.

Acta sunt haec Brixinae die nona mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto.

Antonius episcopus et princeps
Brixinensis ²⁾).

Augustinus abbas Steingadensis,
vicarius generalis.

Dominicus abbas Wilthinensis
Wilhelmus prior.

Norbertus subprior.

Casparus circator totusque
conventus.

A - 6020 Innsbruck.
Klostergasse 5.

R. PALME.

^{a)} Im Wiltener Original : nach quam von gleicher Hand an den Rand geschrieben : abbati Rothensis, tanquam patri domus, vel eo annuente.

²⁾ Alle Unterschriften sind eigenhändig.